

KS. PIOTR ROSZAK*

PAMPELUNA-TORUŃ

FINIS OMNIUM ECCLESIA.
BISKUP I JEGO TROSKA O KOŚCIÓŁ W MYŚLI
ŚW. TOMASZA Z AKWINU

Już od pierwszych wieków chrześcijaństwa urząd biskupa otaczany był szczególnym szacunkiem i stanowił przedmiot teologicznej refleksji. Towarzyszyła temu świadomość, że nie chodzi jedynie o „zarządzanie” wspólnotą wiernych, koordynowanie grupy społecznej, lecz głęboką rzeczywistość wiary, która wyraża troskę samego Chrystusa o swój Kościół. To ten sam Kościół, który rodzi się na podstawie „zwołania” Jahwe już w Starym Testamencie, a w epoce Dziejów Apostolskich zostaje krótko scharakteryzowany w kategoriach „wspólnoty” trwającej na modlitwie i łamaniu chleba oraz „we wspólnocie” z Apostołami. Zasadniczy to wyróżnik tej wspólnoty, która ucieka od ekskluzywizmu i głosi Ewangelię Partom i Medom, Elamitom (por. Dz 2,9) i wielu innym ludom, a dzisiaj moglibyśmy tę listę jeszcze bardziej poszerzyć o współczesne grupy społeczne, może również szczelnie zamknięte jak wieczernik sprzed Zesłania

* Dr teologii, adiunkt w Zakładzie Teologii Fundamentalnej i Religiologii Wydziału Teologicznego UMK, profesor stowarzyszony teologii dogmatycznej Uniwersytetu Nawarry w Pampelunie (Hiszpania).

Ducha Świętego, do których pasterze Kościoła, rozważana przez nas osoba biskupa, próbują dotrzeć z przekazem Ewangelii, jej światłem i oceną.

Chciałbym zaproponować krótką refleksję o trzech podstawowych wymiarach posługi biskupiej, tak jak widział ją św. Tomasz z Akwinu, najlepszy z najlepszych w teologii¹, mistrz teologicznych syntez, którego myśl przeżywa dziś w Europie i Ameryce - jak pokazuje nowy ruch *Radykalnej Ortodoksji*, związany *nota bene* z teologią anglikańską, co już samo w sobie jest niezwykłą zasługą i nowością - swój renesans².

Chciałbym zaproponować prześledzenie Tomaszowych inspiracji dotyczących zadań i misji biskupa, które także i dziś nie straciły na aktualności, będąc nie tylko cennym świadectwem teologicznego namysłu, ale również stając się źródłem nowej refleksji i inspiracji. Akwinatę znamy przede wszystkim z *Sumy teologii* czy *Sumy przeciw poganom*, a przecież najważniejszy w jego pracy był jego profil biblijny³. To jest żywioł Tomasa: medytacja nad Słowem Bożym i jego głoszenie⁴.

Jak zawsze w swej teologicznej pracy, Tomasz stawia na dialog z „gigantami wiary” (skoro w naszym myśleniu „zawsze wnosimy się na ramionach gigantów i dlatego widzimy dalej i więcej”, jak mawiał Bernard z Chartres), a tymi byli Ojcowie Kościoła⁵. A właśnie o budowaniu Kościoła dzięki trosce o zachowywanie jedności mówił św. Ignacy Antiocheński (+ ok. 107 po Chr.), św. Cyprian z Kartaginy (+ 258) oraz znamienita liturgia hiszpańsko-mozarabska, liturgia Ojców Kościoła.

¹ Por. P. Roszak, *Uczyć się rytmu mądrości, czyli lekcja św. Tomasza z Akwinu o wzrastaniu*, „Studia Pelplińskie” 2011, t. XLIV, s. 565–569.

² J. Milbank, *Truth in Aquinas*, Routledge, London 2001.

³ Por. F.P. Haggard, *An Interpretation of Thomas Aquinas as a Biblical Theologian with Special reference to his Systematizing of the Economy of Salvation*, Madison 1972; L. López de las Heras, *Santo Tomás, exégeta*, „Studium” 38 (1998), s. 197–219; J. Loza Vera, *Santo Tomás de Aquino intérprete de la Sagrada Escritura*, „Anámnesis” 13 (2003), s. 29–46; M. Mróz, P. Roszak, *Perfectus secundum intellectum et affectum. Ideal egzegety i jego pracy komentatorskiej wg Tomasza z Akwinu*, „Teologia i Człowiek” 10 (2007), s. 113–130.

⁴ Por. C. T. Baglow, *Sacred Scripture and Sacred Doctrine in Saint Thomas Aquinas*, w: T. G. Weinandy, D. A. Keating, J. P. Yocum (red.), *Aquinas on Doctrine: A Critical Introduction*, T. & T. Clarke – Continuum, London–New York 2004, s. 1–26

⁵ Por. C. Cariello, *San Tommaso e i Padri della Chiesa*, w: Pontificia Accademia Romana di San Tommaso d’Aquino (red.), *San Tommaso d’Aquino Doctor Humanitatis. Atti del IX Congresso Tomistico Internazionale* (Roma, 1990), t. 6: Storia del Tomismo: fonti e riflessi, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1992, 31–35; L. Elders, *Santo Tomás y los Padres de la Iglesia*, „Doctor Communis” 45 (1995), s. 55–80; Dahan, G., *Les Pères dans l’exégèse médiévale de la Bible*, „Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques” 91/1 (2007), s. 109–128.

Przypomnijmy krótko ich spojrzenie na osobę biskupa, które stanowi horyzont myślenia eklezjologicznego św. Tomasza z Akwinu.

1. BISKUP I JEGO ROLA WE WSPÓLNOCIE KOŚCIOŁA

Finis omnium Ecclesia – „celem wszystkiego jest Kościół”. Tego wszystkiego, co miało miejsce w historii zbawienia, w Starym Testamencie, a co prowadziło ku tajemnicy Kościoła. Innymi słowy, wszystko „dojrzewało” ku Kościołowi, wszystko w Nim znajduje swoje najgłębsze uzasadnienie⁶. Już teologia pierwszych wieków wyraża tę szczególną świadomość eklezjalną. Św. Ignacy Antiocheński przypominał, że biskup jest „pierwszym nauczycielem” i „gwarantem jedności wiary”⁷. Jest on tym, kto zgodnie z Bożym prawem przewodzi Eucharystii, który ją niejako „uwiarygodnia” dzięki przeżywanej tajemnicy sakramentalności Ofiary Chrystusa. Ale to właśnie jej logika, widzialność – niewidzialność, ukazuje rolę biskupa we wspólnocie. Biskup dla Ignacego jest centrum jedności, którą się buduje i karmi przede wszystkim w Eucharystii. Św. Cyprian z Kartaginy, wielki afrykański teolog, pełniąc sam funkcję biskupa, jasno pokazuje, że gdzie biskup, tam Kościół. Dlatego rolą biskupa jest budowanie i troska o jedność, a o nią w czasach zachłyśniętych indywidualizmem, wtedy i dziś, z pewnością niełatwo. To troszczenie się o jedność, co widzieli już ci światli Ojcowie Kościoła, nieraz staje się „odpędzaniem” od stada – Kościoła – kłusujących go wilków: pokus złagodzenia nauczania czy kompromisów. Chodzi o jedność w obliczu przeciwieństw, zwieranie szyków, aby wspólnie stawiać czoła trudnościom i obronić własną tożsamość. Ale tę jedność w różnorodności trzeba budować także *ad intra*, od środka, opierając się na liturgii i *caritas*, miłości. Ta jedność wyrazi się w *pax Ecclesiae* i jej szczególnym blasku, który staje się możliwy dzięki biskupowi stającemu się ‘narzędziem pokoju’, do czego również będzie nawiązywał św. Tomasz, widząc w posłudze biskupiej prawdziwy „zasiew pokoju”⁸.

⁶ A. Ramos, *La ciudad de Dios en Santo Tomás de Aquino: estudio de eclesiología tomista*, Roma 1995.

⁷ L. de Bellescize, *L'Eucharistie chez Ignace d'Antioche et Polycarpe de Smyrne*, „Nouvelle Revue Theologique” 2 (2010), s. 197–216.

⁸ *In I Tim.*, cap. 3 l. 1: I Cor. XI, 16: si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Et hoc quia episcopi sunt successores apostolorum, quos Christus instruxit ut pacem annuntiarent.

Dlatego w piękny sposób mówi o posłudze biskupa liturgia hiszpańsko-mozarabska, a więc ta, która rodziła się na kanwie konieczności zachowania tożsamości chrześcijańskiej w morzu islamskiej dominacji na południu Półwyspu Iberyjskiego, gdzie troska o to, aby być chrześcijaninem ze wszelką ceną, wyznaczała codzienne zadania biskupa⁹. Mozarabskie świątynie, budowane na małych bryłach architektonicznych¹⁰, pełne półmroku, niczym labirynt, pokazywały, że Kościół zna drogę wyjścia z zaplątanych ludzkich historii, a osoba biskupa, wiernie przekazującego Ewangelię, jest znakiem Chrystusa wyzwoliciela, solidarnego z cierpiącymi chrześcijanami¹¹.

2. ARS AEDIFICANDI: BISKUP JAK BUDOWNICZY KOŚCIOŁA

Finis omnium Ecclesia. Powróćmy ponownie do Tomasza z Akwini i jego eklezjologicznej wrażliwości teologicznej. Nie może zabraknąć, zwłaszcza w Toruniu, odwołania do średniowiecznej myśli teologicznej, zwłaszcza tej wysokich lotów, która wyznaczała kierunek przemian i świadczy o wielkości tej epoki.

Posługę biskupią św. Tomasz postrzega przez pryzmat trzech zasadniczych zadań: budowania/rządzenia, nauczania i bronienia, którą oddaje triada łacińskich słów: *aedificare/gubernare – instruere – defendere*, a więc pokazująca służbę biskupa jako „budowniczego” Kościoła, nauczyciela wiary i obrońcę prawowierności¹². Przypomina to naturalny rytm

⁹ Por. M. Diaz, *Los mozárabes. Una minoría combativa*, w: C. Aillet, M. Penelas, P. Roisse, *Existe una identidad mozárabe? Historia, lengua y cultura de los cristianos de al-Andalus (siglos IX–XII)*, Casa de Velázquez, Madrid 2008, s. 1nn.

¹⁰ Por. M. Rincon, *Mozárabes y Mozarabías*, Ediciones Universidad de Salamanca 2003.

¹¹ Por. J. Pinell, *Liturgia hispánica*, Biblioteca litúrgica 9, Centre de Pastoral Litúrgica, Barcelona 1998, s. 151–191. Szczególną pomoc przy badaniu teologicznych idei związanych z osobą biskupa i jego zadaniami w liturgii hiszpańsko-mozarabskiej (przez wskazanie podstawowych tekstów eucharystycznych Mszału, a zwłaszcza obchodów liturgicznych świętych) stanowi F.-M. Arocena, A. Ivorra, A. Toniolo, *Concordantia Missalis Hispano-Mozarabici*, Monumenta Studia Instrumenta Liturgica 57, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2009.

¹² Por. S. Th., II–II, q. 185, a. 3c. Tomasz wskazuje w tym artykule na trzy zadania stojące przed kandydatem do urzędu biskupa, który powinien *Ecclesiam et instruere et defendere et pacifice gubernare*. W tekście artykułu utożsamiam *gubernare* ze sztuką budowania ze względu na skupienie refleksji przede wszystkim na tym wymiarze ‘rządzenia’, który jest specyficzną sztuką budowania relacji.

życia, w którym zasiane ziarno wymaga troski i opieki, strzeżenia, aby miało sprzyjające środowisko wzrostu oraz bezpiecznie mogło przynosić pokładane w nim owoce. O podobne „środowisko wzrostu” troszczy się każdy biskup w swojej diecezji.

We właściwy sposób dla swej scholastycznej mentalności, św. Tomasz rozważa najpierw godność biskupa samego w sobie, aby następnie przejść do jego apostołskiej misji w odniesieniu do innych¹³. A właśnie istnienie ze względu „na” czy „dla” innych - to pierwsza charakterystyka osoby biskupa, należącego do stanu doskonałości w Kościele¹⁴. Tak wyjaśnia św. Tomasz etymologię grecką słowa ‘biskup’ i jego zadania, z właściwą sobie zwięzłością wypowiedzi¹⁵:

Apostoł chciał tutaj pokazać, co należy do zadań biskupa. Termin biskup, [łaciński] *episcopus*, jest nazwą pochodzącą z języka greckiego, od *scopos*, co oznacza nadzorującego, natomiast *epi* oznacza ‘nad’; zatem biskup to jakby czuwający nad. Dwie zaś sprawy zawierają się w biskupstwie, mianowicie wyższy stan [=godność] oraz postępowanie pożyteczne dla ludu¹⁶.

W tym krótkim tekście zwraca uwagę próba przetłumaczenia greckiego *scopos* przez łacińskie *intendens*, które ma szerokie pole znaczeniowe – a przez to odsłania nam bogate rozumienie zakresu posługi biskupiej:

¹³ R. Joyner, *Il ministero apostolico*, Anastasis, Roma 2010, s. 56.

¹⁴ *In I Tim.*, cap. 3 lect. 2. *Supra ostendit apostolus qualis debet esse episcopus secundum se, hic ostendit qualis debet esse in comparatione ad multitudinem. Et primo quo ad multitudinem domesticae familiae; secundo quo ad multitudinem Ecclesiae, ibi non neophytum; tertio quo ad multitudinem infidelium, ibi oportet autem. W urząd biskupa wpisana jest więc wyjątkowa ‘relacyjność’ względem różnorodnych środowisk: domowych, kościelnych i ogólnoludzkich. Ta ‘siatka odniesień’ zasługuje na szczególną uwagę, gdyż zdradza nie tylko zakorzenienie Tomasza w myśli biblijnej, ale także dynamiczne ujęcie posługi biskupiej, zarówno *ad intra* jak *ad extra*. Por. L.-M. Le Bot, *L’ordination des états de perction entre eux: A propos de l’éveque religieux*, „Revue thomiste” 110 (2010), s. 493–514.*

¹⁵ Jest to refleksja Akwinaty nad moralnym charakterem pragnienia (*ambitionis*) biskupstwa. Jest ono *bonum opus*: dobrą rzeczą, której wolno pragnąć: *Non dicit bonum desiderium habet, sed bonum opus, scilicet utilitatem plebis*.

¹⁶ *In I Tim.*, cap. 3 lect. 1: *Ex hoc sumpserunt aliqui occasionem ambitionis episcopatus et praelationis, sed non recte intelligunt quod hic dicitur. Apostolus enim hic voluit ostendere quid pertineat ad episcopum. Episcopus est nomen Graecum, scopos enim idem est quod intendens, epi, id est, supra; episcopus ergo dicitur quasi superintendens. Duo ergo sunt consideranda in episcopo, scilicet gradus superior, et actio plebi utilis (tłum. wł.). Por. także S. Th., II–II, q. 185, a. 1 ad 1, w którym św. Tomasz przywołuje cytaty św. Augustyna z *O Państwie Bożym* i wyjaśnienie greckiego terminu: *scopos quidem intentio est*.*

to obok nadzorowania także zamiar, „nieszczędzenie trudów”, naprężanie np. łuku (a więc wydobywanie tego, co najlepsze, w tym zadanie posyłania innych do pracy w winnicy Pana), zapewnianie, utrzymywanie etc.¹⁷

Trzeba jednak rozpocząć od wyjaśnienia kwestii natury sakramentalnej biskupstwa, które należy wpisać w sakrament święceń, a co za tym idzie w *ordo Ecclesiae*, która oznacza relację jednych do drugich, przełożonych do podwładnych, a więc pewne przyporządkowanie do Kościoła¹⁸. Sakrament święceń (obok sakramentu małżeństwa) charakteryzuje to, że jest ustanawiany ze względu na *communem Ecclesiae utilitatem*, czyli korzyść całego Kościoła, który dzięki święceniom biskupim jest „zarządzany i pomnaża się duchowo”¹⁹. Między kapłanami a biskupem nie istnieje różnica w odniesieniu do Eucharystii (Ciała Sakramentalnego), lecz względem Ciała Mistycznego Chrystusa, a ściślej poszczególne *ordines* różnią się wedle konkretnych zadań/służby wobec Kościoła (*sub distinctione officiorum continentur*)²⁰. Biskup posiada prawdziwą (i pełną) władzę święceń (charakter i łaskę sakramentu), która sprawia, że biskupstwo staje się „stanem doskonałości” w Kościele: „do doskonałości stanu biskupiego należy staranie się wszystkimi siłami o zbawienie innych”²¹, a to je wyróżnia od doskonałości życia zakonnego. Chodzi więc o specyficzne myślenie o Kościele, o jego duchowym wzrastaniu i doskonałości (a więc jego *utilitas*), która dokonuje się przede wszystkim przez miłość²².

¹⁷ *Słownik łacińsko-polski*, pod red. J. Korpantego, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2001.

¹⁸ Por. P. Fernández Rodríguez, *Sacramento del orden. Estudio teológico. Vida y santidad del sacerdote ordenado*, San Esteban-Edibesa, Salamanca-Madrid 2007, s. 70–87. W swoim ciekawym studium doktrynalnym autor słusznie pokazuje dwa zasadnicze wątki Tomaszowego rozumienia biskupstwa (dionizyjski oraz stanu doskonałości), przedstawiając jednocześnie rozwój poglądów Akwinaty na ten temat.

¹⁹ *De articulis Fidei et Ecclesiae sacramentis*, n. 2: *Quantum autem ad communem Ecclesiae utilitatem ordinantur duo sacramenta, scilicet ordo et matrimonium. Nam per ordinem Ecclesia gubernatur et multiplicatur spiritualiter [...]*. Warto zwrócić uwagę na rozwój myśli Akwinaty dotyczący sakramentu święceń, który przyjmuje dojrzałą formę w *De perfectione* (1269–1270), w którym to dziele jasno stwierdza, że istnieją trzy *ordo* ustanowione w kościele: biskupstwo, prezbiterat i diakonat.

²⁰ Por. ScG IV, cap. 76; por. także *S. Th.*, II–II, q. 184, a. 6, ad 1, gdzie św. Tomasz zwraca uwagę, że choć określenia „biskup” i „prezbiter” niejednokrotnie w historii były stosowane zamiennie, to jednak zawsze panowało przekonanie, że dotyczą odmiennej *res*, rzeczywistości.

²¹ *S. Th.*, II–II, q. 185, a. 4 ad 1.

²² *S. Th.*, II–II, q. 184, a. 3c: *Per se quidem et essentialiter consistit perfectio Christianae*

Dlatego osoba biskupa, który na mocy konsekracji staje na czele wspólnoty, to przede wszystkim szczególna łaska Boża otrzymana do prowadzenia Owczarni Chrystusa i wytyczania dróg doskonalenia człowieka wiary²³. Akwinata spogląda na nią w optyce swych czasów, wrażliwych na hierarchiczny ustrój świata odziedziczony po Pseudo-Dionizym Areopagicie, wskazującym, że:

„Najwyższemu kapłanowi”, tj. biskupowi, w momencie konsekracji wkłada się na głowę brzemie [dosł. *elokwencję* – P.R.] słowa Bożego, co ma oznaczać, że uczestniczy w pełni władzy hierarchicznej i że on nie tylko sam ma być oświecony we wszystkim, co dotyczy słów i świętych czynności, ale także innym ma to przekazywać²⁴.

Święty Tomasz nawiązuje do liturgii święceń biskupich, podczas których nad kandydatem do tego urzędu trzyma się otwartą księgę Ewangelii, aby pokazać, że biskup sam zostaje oświecony Słowem Bożym, żyje w Jego cieniu niejako, ale także otrzymuje szczególne zadanie jej „przekazywania”. *Contemplata aliis tradere* oznacza zatem nie tylko „niezatrzymywanie niczego” i dawanie całego siebie, ale świadomość konieczności najpierw ‘przyjęcia’ daru Bożego Słowa we własnym życiu, aby je następnie przenieść w kontekst życia każdego członka Kościoła. By owo Słowo mogło mówić w życiu i postępowaniu wszystkich chrześcijan, musi więc być wpieryw *contemplata*, przekontemplowane, aby właśnie z głębin kontemplacji mogło powrócić do sfery ‘działania’ człowieka.

W duchu tej samej tradycji dionizyjskiej Tomasz przypomina, że istnieją trzy obszary działania hierarchicznego w Kościele: *purgare*, *illuminare* i *perficere*. O ile pierwsze należy do diakonów, drugie do prezbiterów, o tyle przede wszystkim doskonalenie należy do biskupa²⁵.

vitae in caritate, principaliter quidem secundum dilectionem Dei, secundario autem secundum dilectionem proximi, de quibus dantur praecepta principalia divinae legis, ut dictum est. Por. także: M.J. Clark, Love of God and Neighbor: Living Charity in Aquinas’ Ethics, „New Blackfriars” 92 (2011), s. 415–430.

²³ S. Th., II–II, q. 185, a. 1, ad 2: *huius differentiae ratio est quia, secundum Dionysium, perfectio pertinet active ad episcopum, sicut ad perfectorem, ad monachum autem passive, sicut ad perfectum.*

²⁴ S. Th., II–II, q. 184, a. 5c.: *Summus sacerdos, idest episcopus, in sua ordinatione habet eloquiorum super caput sanctissimam superpositionem, ut significetur quod ipse est participativus integre totius hierarchiae virtutis, et quod ipse non solum sit illuminativus omnium quae pertinent ad sanctas locutiones et actiones, sed quod etiam haec aliis tradat.*

²⁵ Quodl. XI, a. 7c: *Sicut autem Dionysius dicit, tres sunt actiones hierarchicae: purgare, illuminare et perficere. Purgare est proprium diaconorum; illuminare presbyterorum, et*

Realizowanie tego zadania przynosi wiele owoców Kościołowi, podobnie jak wiele zła może wyniknąć z jego zaniechania²⁶.

Na szczegółowe zadania biskupa wskazuje także Akwinata w innym swoim komentarzu do św. Pawła, zwłaszcza do słów: „umiem obfitować i cierpieć niedostatek” (Flp 4, 12), podkreślając wymóg swoistej „gotowości ducha”: pasterze Kościoła winni być gotowi do całkowitego poświęcenia dla „czci Boga i zbawienia Jego owczarni” (*pro honore Dei et salute sui gregis*)²⁷. Warto podkreślić te dwa mianowniki działania biskupiego: inspiruje je poszukiwanie we wszystkim „czci Bożej” (*honor Dei*) oraz zbawienie Jego owczarni (*salute sui gregis*)²⁸.

Na wielu chrześcijańskich świątyniach, chociażby Notre Dame w Paryżu czy na sarkofagu św. Ambrożego, biskupa Mediolanu, spotykamy napis wskazujący na biskupa miejsca jako *aedificator Ecclesiae*. Współgra to bardzo z eklezjologiczną wrażliwością św. Tomasza, który w Kwodlibecie 7 przyrównuje Kościół do wielkiej duchowej budowli, przy której pracuje wiele osób. Najważniejszą rolę pełni jednak „architekt”, którym jest *episcopus vel doctor theologiae*. Chodzi zatem o projektowanie spraw ducha, wyznaczanie ambitnych celów, czasem wbrew złowrogim opiniom, że „się nie da”, że „nie wyjdzie”, „że nigdy wcześniej się nie udało”. Architekt widzi dalej, zna logikę czekania i cierpliwego stawiania cegły za cegłą.

Dlatego idąc za ideą Ef 4, 11, Tomasz zauważa, że w osobie biskupa łączą się niejako te dwa główne zadania: pasterza i nauczyciela. Owe *officium episcopi* polega na *specialem curam gregis Domini*, czyli „szczególnej trosce o owczarnię Pana”. Ta troska zostaje rozpisana na szereg konkretnych przejawów życia kościelnego, wymagających dalekowzroczności i cierpliwości w oczekiwaniu na owoce hojności zasiewu inicjatyw i przedsięwzięć – zwłaszcza gdy rodzą się nowe struktury

hoc consistit maxime in Eucharistia; perficere vero est episcoporum: et ideo omnia sacramenta quae ad perfectionem conferuntur, pertinent ad collationem episcopi...

²⁶ Jak bardzo Tomasz pozostaje świadomy tej prawdy, obrazuje jedno z jego akademickich kazań – por. *Beatus vir*, pars 3. *Unde in Prov. XXVIII, 42: in exultatione iustorum, multa gloria: cum impii regnaverint, ruinae hominum. Unus episcopus malus certo est ruinae in multis. Dicitur in Abdia: 27 ascendentes salvatores in montem, idest praelati debent ascendere per salutem animarum.*

²⁷ *S. Th., II-II, q. 184, a. 7, ad 1: Ad hoc autem maxime tenentur episcopi, quod omnia sua pro honore Dei et salute sui gregis contemnant, cum opus fuerit, vel pauperibus sui gregis largiendo, vel rapinam bonorum suorum cum gaudio sustinendo.*

²⁸ *Por. S. Th., II-II, q. 134, a. 2, ad 3: Nullus autem finis humanorum operum est adeo magnus sicut honor Dei.*

diecezjalne – ale także pewnej sztuki, bo jest to swoista *ars*, sztuki budowania zgody wokół fundamentalnych spraw, sztuki spoglądania na codzienną służbę przez pryzmat wieczności; sztuki ukochania Kościoła lokalnego, jego historii i tych pięknych kwiatów w ogrodzie błogosławieństw, którymi byli święci tej ziemi, a przy tym i jednocześnie otwarcia na Kościół Powszechny i jego wyzwania. To także – powie święty Tomasz – umiejętność takiego dyskursu, który buduje drugiego człowieka: „przełożeni Kościoła mają moc budowania, a nie burzenia, dlatego wiele mogą uczynić dla tych, którzy znajdują się w upadku”²⁹.

Ważna jest zatem *ars aedificandi*, sztuka budowania dzieł, które nie zamkną się na wymiarze jednego pokolenia, lecz będą tryskającym źródłem nadziei na lepsze. By zbudować dom, nie tylko potrzeba dobrego planu, ale tej umiejętności „widzenia dalej”, „przekraczania” i pewnej wizji całości, niepoddawania się tyranii oklaskiwanego ‘dziś’. Kto myśli w duchu *ars aedificandi* buduje dzieła „na Bożą miarę”, a nie jedynie ludzką.

Sztuka budowania, o której myśli św. Tomasz w kontekście posługi biskupa, to architektura ducha, a więc dzieło, które daleko wykracza poza wznoszenie ścian gmachów³⁰. To stawianie fundamentów, które - jak w przypadku wielkich drapaczy chmur, dziś tak górujących nad wielkimi metropoliami - są niewidoczne, ale przecież tam są. Najważniejsze jest to, jakie muszą być, aby ‘podźwignąć’ wielki gmach. „Fundamentu bowiem nikt nie może położyć innego jak ten, który jest położony, a którym jest Jezus Chrystus” (1 Kor 3, 11) – budowanie przez osobę pasterza, biskupa, to – powie św. Tomasz – kładzenie Jezusa Chrystusa jako fundamentu relacji społecznych, wysiłku intelektualnego i formacji duchowej, stałego punktu odniesienia dla aktywności wiernych świeckich i duchownych.

3. INSTRUERE. BISKUP A SŁUŻBA WZRASTANIU KOŚCIOŁA

Ale posługa biskupa nie ogranicza się jedynie do sztuki budowania czy rządzenia, lecz idąc za metaforą Tomasza, rozciąga się także na czu-

²⁹ *In IV Sent.*, d. 11, q. 2, a. 1, qc. 3, ad 2: *Unde sicut praelati Ecclesiae habent potestatem in aedificationem, et non in destructionem, tamen multa possunt facere quae sunt in destructionem;*

³⁰ Por. I. Jimenez, *Jak myślą architekci*, w: P. Roszak (red.), *Dysputy Nawarryjskie w Toruniu. Debates Navarros en Toruń*, KPTO, Toruń 2010, s. 73–82.

wanie nad „wzrostem” Kościoła, który rośnie pośród różnych systemów politycznych i ekonomicznych, dzieląc radości i nadzieje, smutki i trwogi współczesnego świata (KDK 1), a przy tym znajdując się zawsze „poza”. Ta służba określana mianem *instruere* obejmuje zatem troskę o autentyczny przekaz prawd wiary („nauczanie”) oraz o sprawowaną w diecezji liturgię, zwłaszcza Eucharystię, dzięki której Kościół żyje i rośnie.

Jak więc widać, Akwinata mówiąc o *instruere* dotyka wielu aspektów posługi biskupa. Zaskoczyć nas może kluczowy czasownik *providere*, zadbać, zapewniać odpowiedni pokarm duchowy, który wynika z wzrastającej miłości: im bardziej kogoś kochamy, tym bardziej powinniśmy troszczyć się, by rosły jego zasługi³¹ i tym bardziej nie będziemy zadowolali się – stwierdzi św. Tomasz w komentarzu do Psalmów – zwykłym pokarmem, ale również w sprawach zbawienia będziemy potrafili rozkoszować się nimi, tak jak smakosz dobrymi potrawami³².

Posłuchajmy samego Tomasza:

Biskup jest ustanawiany z racji trzech spraw. Po pierwsze, aby uczył wiary. Mt. ult.: *nauczajcie wszystkie narody* etc. [...] Po drugie wymaga się [od niego], aby skłaniał lud do cnoty. Syr 7, 25: *są synami Twoimi? Naucz ich*. Grzechy bowiem rozwiązłości najbardziej oddalają od cnoty. [...]. Po trzecie, aby poprawiał opornych. [...] Syr 30, 8: *nieokiełznany koń staje się twardy, a syn, któremu pobjażano porywczym*³³.

Zadanie „nauczania wiary” odnosi się do poznania tego, co właściwe i odpowiednie człowiekowi (*decor*)³⁴. A nauczać to prowadzić do poznania, dostarczając niezbędnego światła do zrozumienia (*paebens lumen ad intelligendum*). „Nauczyciel wiary” ma więc świadomość, że

³¹ Quodlibet IV, q. 8, a. 4 s.c.: *Sed his quos magis ex caritate diligimus, etiam magis debemus providere, unde eorum meritum crescat. Cum ergo ex bona dispensatione Ecclesiae crescat meritum bene administrantis, videtur quod praelatus magis debeat suis quam extraneis providere, etiam si sint minus idonei.*

³² In Ps., 36, n. 3.

³³ In Tit., cap. 1, lect. 2: *Episcopus autem constituitur ad tria. Primo ut fidem doceat. Matth. ult.: docete omnes gentes, et cetera. Et ideo dicit fideles. Secundo requiritur quod populum instruat ad virtutes. Eccli. VII, 25: filii tibi sunt? Erudi illos. Peccata autem lasciviae magis abstrahunt a virtute. Eccli.: lascivus et imprudens non servabunt tempus. Et ideo dicit non in accusatione luxuriae. I Reg. III, 13: Heli condemnatur, quia filios de hoc non correxit. Tertio oportet, quod pertinaces corrigat. Unde dicit aut non subditos, id est, non obedientes. Eccli. XXX, 8: equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet praeceps.*

³⁴ P. D. Martinez, *El 'Doctor' tomista en el Comentario a las Sentencias, „Divinitas” 2 (2011), s. 150–162.*

jest pośrednikiem, bo naucza spraw nie swoich, lecz Bożych i dlatego przypomina tego, kto wskazuje na coś palcem³⁵. Pomaga odkryć to, co w zasięgu ręki, ale nie zawsze dostrzegane. Cechuje go wytężona wrażliwość na sprawy duchowe, do których otwiera dostęp innym³⁶. Takim nauczycielem wiary jest *per excellence* biskup. Nie tylko z racji studiów, co urzędu (Rz 10, 14–15). Tak postrzega św. Tomasz specyfikę roli biskupa jako nauczyciela wiary:

Potrójne jest pouczenie wiary. Jedno upominające, które otrzymują ci, którzy przyjmują wiarę i ono jest właściwe kapłanom, do których należy głoszenie i nauczanie; stąd i Dionizy to nauczanie przypisuje biskupowi. Inne pouczenie kształcące, którym są pouczeni jak powinni przystąpić do chrztu św. i w co powinni wierzyć; to zaś należy do zadań diakona, a w konsekwencji kapłana: gdyż to, co jest diakona, jest również kapłana. Trzecie to [pouczenie] pochrzcielne, które należy do rodziców chrzestnych i przełożonych Kościoła [...]³⁷.

To nauczanie wiary ma na celu wzmacnianie Kościoła, Mistycznego Ciała i ma przygotowywać na przyjęcie daru wiary. Z tego powodu ma ono charakter apostołski i jest przez Tomasza uznawane za formę „jałmużny duchowej”³⁸. Biskup nie tylko bowiem ‘głosi wiarę’, lecz również obwieszcza drogę zbawienia, możliwy dla człowieka szlak ku prawdziwemu spełnieniu³⁹. Pokazać ścieżkę ocalenia dla tego, co w człowieku najpiękniejsze – skoro, jak zauważa Akwinata, zadaniem pasterza Kościoła jest także wzbudzanie u innych piękna: *decorem alterium susci-*

³⁵ *In II Sent.*, 9, q. 1, a. 2, ad 4: *qui movet digitum ad aliquid ostendendum [...]*.

³⁶ *In I Tim.*, cap. 3, lect. 2. *Item quantum ad corpus, primo ostendit quo ad totius corporis qualitates; secundo quantum ad oris refrenationem. Dicit ergo: dico quod episcopi debent esse pudici, similiter oportet diaconos esse, quia contrarium pudicitiae facit ineptum ad spiritualia, quia denegat animum a spiritualibus, quem necesse est tales habere elevatum.*

³⁷ *In IV Sent.*, d. 6, q. 2, a. 2, qc. 2c: *Triplex est instructio fidei. Una admonitoria, qua quis ad fidem convertitur, et haec proprie est sacerdotum, quorum est praedicare et docere; unde et Dionysius, hanc instructionem episcopo attribuit. Alia est instructio disciplinalis, qua quis instruitur qualiter ad Baptismum accedere debet, et quid credere debeat; et haec pertinet ad officium diaconi, et per consequens sacerdotis: quia quidquid est diaconi, est etiam sacerdotis. Tertia, quae sequitur Baptismum, et haec pertinet ad anadochum, et ad praelatos Ecclesiae.*

³⁸ *In IV Sent.*, d. 49, q. 5, a. 3, qc. 3, ad 1: *praedicare et docere sunt actus alicuius virtutis, scilicet misericordiae, unde et inter spirituales eleemosynas computantur.*

³⁹ Por. *In IV Sent.*, d. 4, q. 3, a. 1, qc. 2, ad 1 oraz *In III Sent.*, d. 25, q. 2, a. 1, qc. 3c, w których mowa o *officium docendi fidem* oraz *nuntiare viam salutis*. U Tomasza otrzymuje „trzecią aureolę” w niebie, za zwycięstwo w nierównej walce z demonem.

tat – oznacza ukazywać drogę zbawienia, która prowadzi przez własną codzienność i rzetelne realizowanie własnego powołania. Tę logikę prowadzenia człowieka szlakiem mądrości oddaje znamienne zdanie z *Sumy przeciw poganom*: *Inter omnia vero hominum studia sapientiae studium est perfectius, sublimius, utilius et iucundius*.

To nauczanie dokonuje się przede wszystkim w kontekście liturgii, której sprawowanie przez biskupa wyraża jedność Kościoła i dynamikę jego misji. To on jest *supremus custiodos*, jej najwyższym stróżem. Związek biskupa z liturgią opisuje OWMR w kategoriach trzech funkcji: *promotor*, *administrator* oraz *custos* kultu Bożego w swojej diecezji. Biskup jest *promotorem* liturgicznym jako ten, który inspiruje i wyraża zgodne z prawem Kościoła przejawy kultu Bożego; w ten sposób przewodzi liturgii jako pierwszy Liturg, dając przykład jej sprawowania i dopełnienia prawdziwym duchem, który winien jej towarzyszyć. To także ‘promowanie’ zainteresowania i głębokiego poznania teologii liturgii, jej znaczenia dla życia Kościoła i ewangelizacji. *Administrator* odnosi się do świadomości konieczności dopełniania życia Kościoła duchem liturgii: trzeba ją sprawować i nią żyć. *Custos* zaś wskazuje na obowiązek czuwania, aby sprawowana liturgia była zgodna z rytmem Kościoła, nie przekazywała nauki skażonej błędem lub brakiem, lecz winien starać się, aby była tryskającym źródłem wody żywej⁴⁰. Nie można jednak traktować liturgii jako rzeczywistości zamkniętej, przekazywanie nietkniętego depozytu, lecz ustawiczne staranie, aby w pełni wyrażała rytm życia ludu Bożego, pozostawanie w kontakcie z żywym Bogiem. To troska, aby udostępnić ten wielki skarb Kościoła, którym jest liturgia - tak bogata w swoich przejawach i historii – dla wszystkich wiernych.

Ten liturgiczny aspekt doskonale wpisuje się w misję nauczania Biskupa, zauważy św. Tomasz, nie tylko z racji głoszenia Słowa Bożego podczas liturgii, ale także przez jej wymowę jako głębokiej charakterystyki życia eklezjalnego. Wyraża do znamienne gest z liturgii Wielkiego Czwartku, a konkretnie mszy Krzyżma św., sprawowanej w katedrze wraz z całym prezbiterium Kościoła diecezjalnego⁴¹. Liturgia ta wyraża najpełniej rolę i znaczenie biskupa diecezjalnego, który jest zwornikiem jedności i kształtuje Prezbiterium. W trakcie poświęcenia olejów (chorych, krzyżma św. oraz katechumenów) liturgia przewiduje fakultatywnie

⁴⁰ Por. J. Corbon, *Liturgia. Źródło wody życia*, W drodze, Poznań 2005, s. 129.

⁴¹ J. López Martín, *El „propio” de la Misa Crismal en el Misal Romano de Pablo VI: Estudio histórico, litúrgico, teológico*, „Salmanticensis” 1 (1993), s. 106–108.

„chuchnięcie” biskupa w stronę olejów. Ten gest liturgiczny kryje w sobie wielkie bogactwo znaczeniowe, przywołując na pamięć stworzenie człowieka, gdy Bóg „tchnął w jego nozdrza tchnienie życia” (por. Rdz 2, 7), po „tchnięcie” Ducha Świętego na Apostołów przez zmartwychwstałego Jezusa (J 20, 22), chroniące od zła („odpychając” je od człowieka) i zachęcające do dobrego⁴². Ale wyraża także sposób, w jaki żyje Kościół lokalny, któremu przewodzi biskup: to nieustanne „tchnienie”, podmuch i inspirowanie do dobrego postępowania, oddawania chwały Bogu, nadawanie właściwej „prędkości” duchowej życia chrześcijan, „wiatr w żagle” dobrze ustawione na tchnienie Ducha Świętego, który w osobie biskupa prowadzi Mistyczne Ciało. Ten podmuch życia eklezjalnego wychodzi od biskupa jako pasterza i rozciąga się na cały Kościół diecezjalny.

4. DEFENDERE. BISKUP JAKO OBROŃCA KOŚCIOŁA I JEGO PRAW

Nie tylko budowanie Kościoła, ale również strzeżenie go przed niebezpieczeństwami, tworzenie swoistego pasa obronnego - to zadania pasterzy Kościoła. Wspomina o tym św. Tomasz, komentując List do Kolosan:

Kościół jest podobny do obozu i [bywa] atakowany na trzy sposoby. Przez niektórych, niczym oblegających, którzy otwarcie występują przeciwko Kościołowi, [...] Przez innych jest oszukiwany skrycie, jak przez [tych] heretyków, którzy *miłymi słowami oraz pochlebstwami zwodzą serca prostych ludzi* (Rz 16, 18) [...]; wreszcie przez znajdujących się wewnątrz, żyjących w zepsuciu lub nadużywaniu grzechów [...] Przełożeni Kościoła są dowódcami, do obowiązku których należy obwarować obóz Kościoła przed wszystkimi wspomnianymi wrogami. Przed grzechami mianowicie przez zachęty: [...]. Przed heretykami [zwodzającymi] przez zdrową doktrynę. [...] Przed prześladowcami przez przykład, mianowicie cierpliwie znosząc⁴³.

To z pewnością dynamiczna wizja Kościoła, oparta na koncepcji Mistycznego Ciała, w której osoba biskupa jawi się jako ‘obrońca’ Kościoła. Nie tylko w sytuacji bezpośredniego zagrożenia, ale codziennego

⁴² J. Aldazábal, *Vocabulario básico de liturgia*, Centre de Pastoral Liturgica, Barcelona 2002, s. 193.

⁴³ *In Coll.*, prol.

umacniania cnotą i wiernością Ewangelii. Metafora Kościoła jako obozu żołnierskiego oraz roli biskupa jako dowódcy, troszczącego się o morale i sprawność powierzonych jego pieczy, przypomina, że każdy z wierzących toczy swoistą walkę o zbawienie. Potrzeba wysiłku, aby ocalić w nas samych to, co najcenniejsze. *Ecclesia militans*, Kościół walczący o przedarcie się do *Ecclesia coelestis*, Kościoła zbawionych potrzebuje biskupa jako strzegącego duchowym mieczem całego obozu. Mieczem, który rozcina kłótnie i spory. Mieczem odwagi, by nie lękać się postawić na Ewangelię i jej mądrość.

Strzeżenie Kościoła wymaga odważnego stawiania „po stronie Chrystusa”, który utożsamia się z tymi, którzy pragną sprawiedliwości, są miłosierni, płaczą, ubodzy w duchu... są małuczkimi. Ciekawy komentarz do tej wizji roli biskupa jako „strażnika” prawowierności i dbającego o bezpieczeństwo sobie powierzonych, aby mogli „prowadzić życie ciche, pobożne i spokojne na tym świecie”, przedstawia św. Tomasz w komentarzu do Listu do Tytusa:

Pasterz winien czynić dwie rzeczy, mianowicie paść stado, 1 P 5, 2: *paście stado Boże Wam powierzone; oraz odpędzać wilki. Tak i biskup powinien paść stado przez prawdziwą naukę; Jr 3,15: dam wam pasterzy według serca mego, aby paśli was wiedzą i nauką*⁴⁴.

Paść stado oznacza dostarczać mu zdrowego pokarmu, czyli „wiedzy” i „nauki”. Prawdziwa nauka, o której pisze św. Tomasz, to przepowiadanie biskupa, które pokazuje chrześcijaństwo jako sensowną propozycję dla człowieka: to w gruncie rzeczy „posługa sensu”⁴⁵. Zaspokojenie nie tylko głodu fizycznego, ale również tego dużo głębszego: duchowego. Jak w tym kontekście nie dostrzec szczególnej troski o wydziały teologiczne, szkoły i bursy, biblioteki i formację stałą chrześcijan? Ale to także opór przed anihilacją ludzkiej podmiotowości. To obrona „wiary Kościoła”, tej, o której wspominamy w liturgii, prosząc, aby Pan wejrział nie na nasze grzechy, ale właśnie na „wiarę swojego Kościoła”.

⁴⁴ Super Tit., cap. 1 l. 3: *Pastor vero duo habet facere, scilicet pascere gregem, I Petr. V, 2: pascite qui in vobis est gregem Dei, item arcere lupum. Sic et episcopus pascere debet per doctrinam veram. Ier. III, 15: dabo vobis pastores iuxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina.*

⁴⁵ Por. P. Roszak, *Posługa sensu. Kilka uwag o stylu uprawiania teologii według św. Tomasza z Akwinu*, „Studia Pelplińskie” 2011, t. XLIV, s. 571–586.

Defendere Kościoła, o której myśli św. Tomasz z Akwinu, oznacza także strzeżenie dobrych relacji, dobrego klimatu do poznawania i ukochania tajemnicy Jezusa Chrystusa, ku któremu duch ludzki wznosi się na skrzydłach wiary i rozumu. To stawanie w obronie Kościoła, gdy ten za swoją wierność Chrystusowi jest atakowany i kwestionowany. To zdolność do wypowiedzenia *non possumus*, gdy przyjdzie troszczyć się o sprawy najważniejsze.

Siłą do tej służby Kościołowi jest miłość, która stoi u podstaw charyzmatu biskupiego:

Pan znał Piotra i wiedział, że z Jego daru nadaje się on do rządzenia Kościołem także i pod innymi względami. I dlatego szukał u niego większej miłości, by pokazać, że jeśli już człowiek ma wymagane wartości i zdolności do rządzenia Kościołem, najważniejszą rzeczą, która winna go cechować, jest wybitniejsza miłość do Boga⁴⁶.

Obroną Kościoła, jego siłą, jest więc miłość, która przekłada się na troskę o zbawienie drugiego człowieka:

Bodźcem, skłaniającym biskupów do troski o to, co należy do miłowania bliźniego, jest obfitość miłości Boga. Stąd to Pan Jezus najpierw pytał Piotra, czy Go miłuje, a dopiero potem powierzył mu pieczę nad owczarnią. [...] Znakiem zaś większej miłości jest chęć służenia innym z miłości do przyjaciela, niż chęć służenia samemu przyjacielowi⁴⁷.

WNIOSKI

Biskup to pasterz, który wzorem Dobrego Pasterza bierze zagubioną owcę na swe ramiona. Tą owcą, jak widzieli to już ojcowie Kościoła i mistrzowie scholastyki, jest cała ludzkość, którą trzeba przynieść do Chrystusa, a jest to ludzkość nieraz zraniona i pełna wątpliwości, rozczarowana kompromisami, ale i pełna nadziei.

To także wrażliwość na „znaki czasu”, zwłaszcza te, które są świetlistymi znakami odrodzenia („symptomem powrotu”) zainteresowania religią i tematem Boga w naszej epoce, zadając niejako kłam po-

⁴⁶ S. Th., II-II, q. 185, a. 3, ad 1.

⁴⁷ S. Th., II-II, q. 184, q. 7, ad 2.

wtarzanej przy różnych okazjach tezie, iż „Bóg umarł”⁴⁸: ten Bóg „nadal oddycha” – jest przedmiotem „nieśmiertelnej plotki”, jak zauważa Robert Spaemann⁴⁹.

Gdy współczesna myśl filozoficzna żyje terminami „różnicy” czy „dystansu”, Kościół w osobie swoich pasterzy biskupów proponuje za św. Tomaszem z Akwinu zupełnie inną kategorię: „uczestnictwa”, *participatio*⁵⁰. Nie dystans między „wiarą a rozumem”, lecz uczestnictwo. Nie dystans między różnymi grupami społecznymi, lecz uczestnictwo i troska o dobro wspólne. Gdy „post-sekularny” rozum wskazuje na samowystarczalność, potrzeba odwagi, by wołać o spojrzenie na człowieka przez pryzmat łaski. Łaska czyni ludzi pięknymi, mówił Tomasz z Akwinu. Wypięknieje człowiek, gdy odważy się postawić na łaskę.

Posługa biskupa to budowanie i wznoszenie, gdy często w grzechach leży hedonistyczne pomysły na życie człowieka; to nauczanie, a więc prowadzenie innych do poznania prawdy i dobra⁵¹; to strzeżenie i pielęgnowanie piękna liturgii, ale także obrona Kościoła, obozu Bożego, przed niebezpieczeństwami.

Święty Piotr, pisząc list do wspólnot w Azji Mniejszej, stwierdza: „uważam za słuszne pobudzić waszą pamięć” (2 P 1, 13). Tomasz z Akwinu właśnie przy rozważaniach nad naturą nauczania apostołskiego biskupów będzie przywoływał ten cytat. Bo streszcza niejako ważność misji biskupa w Kościele katolickim: to pobudzanie pamięci, aby nie zapominać wielkich dzieł Boga; pobudzanie pamięci o owocach, które wiara przyniosła w życiu narodów i społeczeństw; pamięci Kościoła, która

⁴⁸ Por. A. Glucksmann, *La tercera muerte de Dios*, Barcelona 2001. Na kanwie tej książki rozwinęła się ciekawa dyskusja, o której wspomina G. Mucci, *Dio non è ancora morto. Discussioni recenti*, Civ.Catt 3709 (2002), s. 576–585.

⁴⁹ R. Spaemann, *Das unsterbliche Gerücht. Die Frage nach Gott und die Täuschung der Moderne*, Stuttgart 2007.

⁵⁰ Por. J.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, J.Vrin, Paris 1942; J. Wippel, *Thomas Aquinas and Participation*, w: tenże, *Studies in Medieval Philosophy*, Washington 1987, s. 117–158. Ci dwaj autorzy reprezentują dwa zasadnicze sposoby interpretacji Tomaszowej doktryny o uczestnictwie.

⁵¹ *In Coll.*, cap. III, lect 3 (nr 168): „Nauczanie jest dwojakie, mianowicie w celu poznania prawdy. Przeto mówi *nauczajcie*, jakby chciał powiedzieć: niech zamieszka w was tak obficie, abyście we wszystkim zostali przez nią pouczeni. 2 Tm 3, 16: *Wszelkie pismo przez Boga natchnione pożyteczne jest do nauczania...* Po drugie w celu poznania dobra; dlatego powiada *napominajcie samych siebie*, to znaczy zachęcając siebie do dobrych czynów. 2 P 1, 13: *Uważam zaś za słuszne pobudzić waszą pamięć*”.

wyraża się i nieustannie odnawia w liturgii. Biskup jest strażnikiem tej pamięci i jednocześnie ją współtworzy⁵².

FINIS OMNIUM ECCLESIA.
EL OBISPO Y SU PREOCUPACIÓN POR LA IGLESIA
EN SANTO TOMÁS DE AQUINO

RESUMEN

En el artículo se presenta algunos aspectos de la teología del episcopado en santo Tomás de Aquino presente principalmente en sus comentarios bíblicos. El punto de partida del análisis es una triple misión de cada obispo: *gubernare* (*aedificare*), *instruere* y *defendere* del Pueblo de Dios a él encomendado. Su tarea de gobernar la Iglesia hace referencia a una particular *ars aedificandi* que expresa una misión de constante animar a los cristianos de aspirar siempre metas más altas; construir un consenso en torno a los asuntos más importantes; un clima que favorezca el crecimiento espiritual de los fieles – se trata de una capacidad de ir poniendo a Cristo como fundamento de cualquier quehacer cristiano. Por otro lado, el *instruere* indica una tarea de enseñar la verdad, de suscitar el interés por los asuntos espirituales (sobre todo en los ambientes donde domina el materialismo o todo tipo de reduccionismo) y amor hacia la liturgia de la Iglesia. Al final, el *defendere* recuerda el papel del obispo como protector de la Iglesia que santo Tomás de Aquino compara, en el prólogo de su comentario a la Carta a los Colosenses, a los castros de Dios que son atacados por diferentes tipos de enemigos. El *episcopus* es quien se preocupa por la «inmunidad espiritual» de los fieles.

⁵² Por. J. R. Villar, *Cuestiones debatidas sobre el episcopado y las Iglesias locales*, „Scripta Theologica” 39 (2007), s. 425–462.